

هستی و چیستی

۱

مباحث درس: این بخش از کتاب به مباحث اصلی پیرامون وجود، یعنی رابطه هستی و چیستی، جهان ممکنات و مفاهیم امکان، ضرورت و امتناع، علت و معلول و رابطه علت در جهان اختصاص دارد. هدف از این درس تعیین نسبت میان وجود (هستی) و ماهیت (چیستی) در موجودات است. در این درس، دانش‌آموز باید بتواند دو مفهوم هستی و چیستی در یک موجود و نحوه حمل وجود و هستی بر ماهیات مختلف را تشخیص دهد.

در بخش اول کتاب فلسفه سال یازدهم یاد گرفتیم که دانش فلسفه و رابطه آن با زندگی چیست و فهمیدیم که موضوع دانش فلسفه «وجود» است و فلسفه، مسائل پیرامون «وجود» را بررسی می‌کند؛ بنابراین، اصل دانش فلسفه را «وجودشناسی یا هستی‌شناسی» می‌گویند. «معرفت‌شناسی» نیز که درباره حقیقت علم صحبت می‌کند و بخش دوم کتاب یازدهم را تشکیل می‌داد، خود بخشی از وجودشناسی به معنای عام آن است؛ زیرا حقیقت علم که «وجود ذهنی» نامیده می‌شود، خود قسمی از اقسام «وجود» است.

معرفت‌شناسی
هستی‌شناسی به معنای عام
وجودشناسی به معنای خاص (فلسفه اولی)
اقسام وجود
وجود ذهنی (علم انسان)
وجود خارجی (موجودات در عالم خارج)

هستی و چیستی

یکی از مباحث اولیه فلسفه، درک دو مفهوم «هستی» و «چیستی» (وجود و ماهیت) و تعیین نسبت میان آن دو است؛ این دو مفهوم از پرکاربردترین مفاهیم میان انسان‌ها هستند و معمولاً در کنار هم به کار می‌روند. سعی می‌کنیم برای شناخت دو مفهوم «هستی» و «چیستی» (وجود و ماهیت) و نسبت میان آن‌ها، چند قدم برداریم تا در قدم آخر، به نتیجه مطلوب برسیم.

هدف قدم نخست: قبول واقعیت مستقل از ذهن

به یاد می‌آوریم که از همان کودکی وقتی گرسنه و تشنه می‌شدیم، به سراغ غذا و آب می‌رفتیم تا نیازمان را برآورده سازیم. وقتی غمگین می‌شدیم و دلمان می‌گرفت، در کنار یکی از عزیزانمان پهلو می‌گرفتیم تا روحمان آرامش یابد و اندوهمان برطرف گردد. این مطلب، بیانگر آن است که می‌دانیم در اطراف ما چیزهایی واقعی هست که بر حسب نیاز از آن‌ها استفاده می‌کنیم و نیازمان را برطرف می‌سازیم؛ یعنی قبول داریم که مثلاً غذا و آبی واقعاً هست و می‌توان با دست خود آن‌ها را برداشت و از آن‌ها استفاده نمود.

در همین سیر به گذشته، همچنین مواردی را به خاطر داریم که چیزی را واقعی و موجود پنداشته‌ایم؛ اما اندکی بعد، به اشتباه خود پی برده و متوجه شده‌ایم که آن چیز، خیالی است و واقعیت ندارد؛ مانند آن زمان که ابتدا فکر کرده‌ایم در صد متری پیش‌روی ما آب است و وقتی به آنجا رسیده‌ایم دانسته‌ایم که سراب بوده و آب نبوده است.

توضیح عبارات‌های فوق: این مطالب، نشان می‌دهد که اولین اصل فلسفه که مرز جدایی آن با سفسطه است، قبول واقعیت‌هایی در خارج از ذهن است. همچنین ما می‌توانیم اشیاء را تشخیص دهیم که هر کدام چه استفاده‌ای دارند؛ مثلاً برای رفع تشنگی به سراغ آب می‌رویم نه نان (اصل سنخیت علت و معلول). ما انسان‌ها، توانسته‌ایم در زندگی خود میان امور واقعی و امور غیر واقعی تفاوت و تمایز ایجاد کنیم. به همین دلیل است که وقتی می‌خواهیم با کسی ارتباط برقرار کنیم به سمت موبایل حرکت کرده و آن را در دست می‌گیریم. آری این عمل ما بیانگر این است که ما قبول کرده‌ایم موبایل یک شیء واقعی است و به وجود آن در خارج اذعان داریم.

نتایج قدم اول

- **اصل قبول واقعیت مستقل از ذهن** (اصل رئالیسم) امری بدیهی است، یعنی نه قابل اثبات تجربی و عقلی است و نه قابل انکار، اما سوفیست‌ها واقعیت خارج از ذهن را قبول ندارند. منکران اصل قبول واقعیت مستقل از ذهن در وجدان خود و در زندگی روزمره به آن معترف‌اند.
- **تشخیص چیستی و خواص اشیا و استفاده از آن‌ها** متناسب با نیاز ما.
- توجه به کثرت: بین این واقعیات تفاوت و تمایز وجود دارد (اشاره به اختلاف بین موجودات).
- قبول واقعیت مستقل از ذهن به منزله این نیست که هر چیزی ما تصور می‌کنیم در خارج موجود باشد. به عبارت دیگر، برخی چیزهایی که ما تصور می‌کنیم در خارج وجود دارد، مثل آب. برخی چیزها که تصور می‌کنیم در خارج موجود نیست، مثل انسان هزار سر. برخی چیزهایی که در خارج هست ما در ذهن تصویری از آن‌ها داریم؛ مانند آتش و برخی چیزهایی که در خارج هست ما تصویری از آن‌ها نداریم. مانند یک موجود در اعماق دریا که تا به حال ندیده‌ایم. پس می‌شود گفت رابطه مفاهیم ذهنی ما با موجود خارجی عموم و خصوص من وجه است.
- همه آدم‌ها هم بودن (واقعیت) و هم نبودن (عدم واقعیت) را می‌شناسند و واقعیت‌ها را دارای تأثیر می‌دانند؛ مثلاً از آب واقعی انتظار رفع تشنگی دارد نه از آب ذهنی.
- در اصل قبول واقعیت مستقل از ذهن به سه امر اقرار شده:

۱ ما وجود داریم.

۲ چیزهای دیگر وجود دارد.

۳ ما می‌توانیم آن واقعیات را در حد توان مان بشناسیم.

هدف قدم دوم: انتزاع ذهنی دو مفهوم هستی (وجود) و چیستی (ماهیت) از واقعیت یگانه

بعد از این که اصل واقعیت مستقل از ذهن (وجود خارجی) را قبول کردیم، حال پرسش این است که این واقعیت خارجی چیست. وقتی از چه بودن سؤال کردیم، بیانگر این است که ما وجود آن شیء را قبول داریم؛ اما می‌خواهیم بدانیم آنچه که در خارج هست چه چیزی است؛ مثلاً انسان است، درخت است و یا هر چیز دیگری. پس وقتی کودکی می‌پرسد: «این حیوان چیست؟» می‌داند که آن شیء موجود است و با اشاره «این» یا «آن» نشان می‌دهد که به «وجود» آن شیء پی برده است؛ اما هنوز از ماهیت و چیستی آن شیء آگاه نیست. به همین دلیل سؤال می‌کند و می‌خواهد آن حیوان یا حیوانات دیگر را که همه موجودند، بشناسد و از چیستی‌شان آگاه شود؛ هر چند که ممکن است این آگاهی کامل نباشد.

حال به این قضایا دقت کنید: «انسان هست»، «درخت هست»، «کوه هست»، «فرشته هست».

در همه این قضایا محمول، واحد و یکسان و موضوعات (ماهیت) گوناگون است؛ یعنی هستی محمول یکسانی است که بر موضوعات مختلف حمل شده است. به عبارت دیگر انسان، درخت، کوه و فرشته در هستی و وجود داشتن مشترک‌اند، اما ماهیت آن‌ها مختلف است؛ مثلاً انسان دارای ویژگی‌هایی مانند تفکر، شاعر بودن و ... است که او را از کوه، درخت و فرشته جدا کرده است و این ویژگی‌ها مربوط به ماهیت انسان است نه وجود او. پس، ما از واقعیات‌های خارجی که یگانه هستند، دو مفهوم برداشت می‌کنیم که یکی از آن مفاهیم وجود است و دیگری ماهیت. پس، در قدم دوم و بعد از گذر از قدم اول (پذیرش اصل واقعیت) متوجه می‌شویم که:

از هر واقعیت پیرامون خود در ذهن دو مفهوم استخراج می‌کنیم

وجود و هستی آن واقعیت ← وجه مشترک (مشارکت) میان موجودات

ماهیت و چیستی آن واقعیت ← وجه اختصاصی (تمایز) موجودات

زیر بنای انتزاع مفاهیم وجود و ماهیت ← اصل قبول واقعیت مستقل از ادراک انسان (خارجی) است. چون تا واقعیت را قبول نکنیم، صحبت از انتزاع دو مفهوم وجود و ماهیت ممکن نیست.

اگر یادتان باشد، در مبحث تعریف در منطق یاد گرفتیم که اگر از چیستی یک مفهوم بپرسیم آنچه که در تعریف می‌آید ماهیت (ذات) آن چیز است؛ مثلاً «انسان چیست؟ حیوان متفکر»، «جیوه چیست؟ فلز در دمای طبیعی مایع». آنچه که در جواب این دو پرسش آمده اشاره به ماهیت انسان و جیوه است. پس وقتی که سؤال از چیستی و ماهیت باشد ما با ماهیت جواب می‌دهیم نه با وجود. این راه هم باید بدانیم که:

۱ گاهی از «هستی» یک شیء خبر داریم، اما از «چیستی و ماهیت» آن شیء بی‌خبریم؛ مثلاً چیزی را از راه دور می‌بینیم و نمی‌دانیم چیست. چون با قبول وجود یک شیء در ذهن، ضرورتاً به ماهیت آن شیء پی نمی‌بریم.

۲ گاهی «چیستی» یک شیء را می‌دانیم، اما از بودنش خبر و اطلاعی نداریم؛ مثلاً می‌دانیم سیمرغ چیست، اما از وجودش اطلاع نداریم؛ بنابراین با قبول ماهیت یک شیء در ذهن، ضرورتاً «هستی و وجود» آن شیء به دست نمی‌آید.

۳۳ گاهی هم از چیستی و هم از هستی شیء خبر داریم. مثلاً هم از هستی انسان اطلاع داریم و هم چیستی آن را به عنوان حیوان متفکر می‌شناسیم.

۳۴ گاهی نه از چیستی و نه از هستی چیزی خبر داریم، مثلاً موجودی را که تا به حال ندیده‌ایم و نمی‌دانیم چیست.

حواسمان باشد: در کل هستی موجودات از نظر وجود مشترک اما از نظر ماهیت مختلف‌اند؛ اما در یک نوع واحد مانند انسان، آهن و ... افراد انسان هم در وجود مشترک هستند و هم در ماهیت چون همگی حیوان متفکراند؛ آهن‌های مختلف نیز، هم ماهیتشان یکی است و هم وجودشان؛ بنابراین اشیای واقعی غیر هم نوع، در وجود مشترک و در ماهیت مختلف هستند؛ اما اشیای واقعی هم نوع، هم در وجود و هم در ماهیت مشترک‌اند. در نتیجه، مفاهیم وجود و ماهیت که از یک واقعیت خارجی استخراج و فهمیده می‌شود با هم متفاوت‌اند.

نسبت به وجود و هستی آن‌ها	نسبت به ماهیت و چیستی آن‌ها	اقسام اشیا و موجودات جهان
یا علم داریم یا نداریم	یا علم داریم یا نداریم	اشیا و موجودات واقعی
گاهی علم داریم	جهل داریم	اشیا و موجودات غیرواقعی (تخیلی)

انسان در هر چیزی که مشاهده می‌کند (موجودات واقعی) دو جنبه می‌یابد (دو مفهوم انتزاع می‌کند)

جنبه اول: موجود بودن (وجود و هستی)	جنبه دوم: چیستی داشتن (ماهیت)
وجود وجه مشترک و مشابه موجودات است.	ماهیت وجه اختصاصی و متمایز موجودات است.
همه اشیا و موجودات جهان در وجود و هستی (بودن) یکسانند و تفاوتی با هم ندارند.	همه اشیا و موجودات جهان در ماهیت و چیستی باهم تفاوت دارند.
وجود و هستی بر همه اشیا و موجودات جهان به یک معنا صدق می‌کند.	این جنبه (ماهیت) بر اشیا و موجودات جهان به یک معنا صدق نمی‌کند.

هدف قدم سوم: آشنایی با تمایز میان دو مفهوم هستی (وجود) و چیستی (ماهیت) یا زیادت وجود و ماهیت یا مغایرت وجود و ماهیت

در قدم اول، یاد گرفتیم واقعیت‌هایی در جهان وجود دارد. در قدم دوم هم یاد گرفتیم که وجود و ماهیت در ذهن باهم متفاوت‌اند. حال در قدم سوم یاد می‌گیریم که از یک واقعیت واحد و یگانه که در جهان وجود دارد ما دو مفهوم وجود و ماهیت را استخراج می‌کنیم؛ مثلاً در خارج یک واقعیت به نام گل را در نظر بگیرید. اگر بخواهیم آن را بشناسیم از آن واقعیت یگانه (گل) دو مفهوم «وجود گل» و «ماهیت گل» را به ذهن می‌آوریم. نتیجه این که تمام واقعیت‌های جهان در ذهن ما به دو جزء وجود و ماهیت تحلیل می‌شوند.

یک اتومبیل و یک موبایل را در خارج در نظر بگیرید. ما با قدرت عقلمان می‌توانیم از این واقعیت‌های یگانه خارجی، دو مفهوم وجود و ماهیت آن‌ها را استخراج و انتزاع کنیم و در ذهنمان تصور کنیم، سپس از آن دو مفهوم، قضایایی بسازیم، بدین صورت: «**اتومبیل هست**»، «**موبایل هست**». در قضیه «اتومبیل هست» مفهوم «اتومبیل» اشاره به ماهیت آن و «هست» اشاره به وجود آن است و در قضیه «موبایل هست»، مفهوم «موبایل» اشاره به ماهیت آن و «هست» اشاره به وجود آن است. پس وجود و ماهیت اتومبیل و موبایل در خارج از هم جدا نمی‌شوند اما در ذهن چون در قالب دو مفهوم به ذهن می‌آیند قابل جدایی است. از این رو، مغایرت وجود و ماهیت ذهنی (عقلی) است نه خارجی (مصادق).

مثال: این کتاب زیر دست شما یک واقعیت است که هم جسم است و هم موجود است. اگر از شما بپرسیم کدام قسمتش وجود است و کدام قسمتش جسم است، نمی‌توانید جدا کنید. چون در خارج از همدیگر جدا نمی‌شوند؛ ولی مفاهیم جسم (ماهیت) و وجود دو مفهوم مختلف‌اند. همان‌طور که در منطق خواندید جایگاه مفاهیم در ذهن است پس دو مفهوم وجود و ماهیت یک چیز از جمله جسم، در ذهن مغایر هم هستند نه در خارج از ذهن.

نکته: بعد از این که ما از یک واقعیت خارجی مانند خودکار، وجود و ماهیت آن را در ذهن تصور نمودیم، حال برای اقرار و اذعان به این واقعیت یک قضیه می‌سازیم و می‌گوییم «خودکار هست». پس اگر قصد شناخت یک واقعیت را داشتیم دو مفهوم وجود و ماهیت آن را در ذهن تصور می‌کنیم؛ ولی اگر خواستیم به آن واقعیت اقرار کنیم ما از آن دو مفهوم (وجود و ماهیت) یک قضیه می‌سازیم.

قبول واقعیت ← انتزاع دو مفهوم وجود و ماهیت از آن واقعیت ← ساختن قضیه ← سپس اقرار و اذعان به واقعیت

مثال: قبول واقعیت کتاب ← انتزاع مفهوم وجود و ماهیت کتاب در ذهن ← ساختن قضیه «کتاب هست» ← اقرار و اذعان به واقعیت کتاب در خارج

■ **فارابی، فیلسوف بزرگ مسلمان به نسبت میان «وجود» و «ماهیت» توجه ویژه‌ای کرد و در تمایز میان این دو مفهوم، نکاتی را مطرح نمود. او متوجه شد که وجود و ماهیت در یک واقعیت خارجی به صورت دو جزء مستقل نیستند؛ بلکه در خارج از ذهن وجود و ماهیت کاملاً متحد هستند و یکی محسوب می‌شوند، اما از این واقعیت خارجی، دو مفهوم به نام وجود و ماهیت به ذهنمان می‌آید. پس وجود و ماهیت یک واقعیت، در ذهن قابل تفکیک و جدایی هستند؛ اما در خارج از ذهن، قابل تفکیک و جدایی نیستند.**

■ **ابن سینا**، دیگر فیلسوف مسلمان، راه **فارابی** را ادامه داد.

■ به عقیده ابن سینا، وقتی می‌گوییم «هستی» و «چیستی» دو جنبه یک چیزاند، به این معنا نیست که آن‌ها دو جزء از یک چیزاند که با هم ترکیب یا جمع شده‌اند؛ آن‌گونه که اکسیژن و هیدروژن دو جزء تشکیل دهنده آب هستند.

■ از نگاه علم شیمی، آب، ترکیبی از دو عنصر اکسیژن و هیدروژن است و این نکته را از طریق یک آزمایش ساده به دست می‌آوریم؛ اما از نگاه فلسفی، آب یک موجود واحد و غیر مرکب ولی با دو جنبه مختلف است. انسان با نظر به این دو جنبه، دو مفهوم چیستی (آب) و هستی (وجود داشتن آب) را به دست می‌آورد و در خارج، دو امر جداگانه به نام «آب» و «وجود» نداریم. به عبارت دیگر، «آب» و «وجود» دو مفهوم مختلف و متفاوت از یک موجود واحد است.

واقعیت‌های خارجی در خارج از ذهن وجود و ماهیت‌شان قابل جدایی نیست، اما در ذهن (عالم عقل) قابل تفکیک‌اند و مغایر هم‌اند. چون در قالب دو مفهوم به ذهن می‌آیند. به عبارت دیگر، واقعیت‌های خارجی اتحاد مصداقی و اختلاف مفهومی دارند؛ یعنی وجود در مقام مفهوم مغایر با ماهیت است ولی در مقام خارج با آن متحد است.

هدف قدم چهارم: آشنایی با دلایل مغایرت وجود و ماهیت در ذهن نزد ابن سینا

ابن سینا برای این نظر خود که آن را «مغایرت وجود و ماهیت» نامیده است، دلایلی ذکر کرده که در اینجا یکی از آن دلایل را توضیح می‌دهیم:

■ به عقیده ابن سینا، در دو گزاره «انسان حیوان ناطق است» و «انسان موجود است» حمل «وجود» بر «انسان» با حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» کاملاً متفاوت است (دال بر مغایرت ذهنی وجود و ماهیت).

■ در جمله «انسان حیوان ناطق است»، «حیوان ناطق» که محمول قضیه است، در تعریف انسان آمده است؛ در حقیقت «حیوان» و «ناطق» از اجزای تعریفی انسان است و همان چیستی اوست و گویای ذات و حقیقت انسان می‌باشد؛ یعنی ذات انسان چیزی جز همان «حیوان ناطق» نیست. به عبارت دیگر، این دو مفهوم، یعنی «حیوان ناطق» و «انسان» از یکدیگر جدایی‌ناپذیرند. هر انسانی حیوان ناطق است و هر حیوان ناطقی انسان است. اصولاً لفظ «انسان» برای «حیوان ناطق» به کار می‌رود؛ همان‌طور که از واژه مثلث برای «شکل سه ضلعی» استفاده می‌شود. «شکل سه ضلعی» همان حقیقت و ذات «مثلث» را نشان می‌دهد. تفاوت «انسان» و «حیوان ناطق» صرفاً در اجمال و گستردگی‌شان است؛ یعنی حیوان ناطق مفهوم گسترده‌تری است و «انسان» همان اجمال «حیوان ناطق» می‌باشد.

■ چون «حیوان ناطق» همان حقیقت و ذات «انسان» است، حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» چیستی و ذاتیات خود اوست و به دلیل نیاز ندارد؛ یعنی نمی‌توان پرسید چه دلیلی دارید که شما «حیوان ناطق» را بر «انسان» حمل کردید؟

■ اما رابطه دو مفهوم «وجود» و «انسان» این‌گونه نیست، در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» جداست و جزء تعریف آن قرار نمی‌گیرد؛ بنابراین، میان «انسان» به عنوان یک «چیستی» و «وجود» رابطه ذاتی برقرار نیست و حمل «وجود» بر هر «چیستی» ای از جمله «انسان» نیازمند دلیل است. حال این دلیل ممکن است از طریق حس و تجربه به دست آید یا از طریق عقل محض.

در منطق دو نوع حمل داریم: **۱** حمل اولی ذاتی **۲** حمل شایع صناعی

تعریف حمل اولی ذاتی: هرگاه موضوع و محمول قضیه از نظر مفهومی و مصداقی یکی باشند آن را حمل اولی ذاتی می‌گویند. مانند: جیوه، فلز مایع است. معنی و مفهوم محمول این قضیه یعنی «فلز مایع» با معنی و مفهوم موضوع قضیه (جیوه) یکی است. فقط تفاوت در اجمال و تفصیل است. یعنی «فلز مایع» تفصیل و شرح جیوه است؛ اما از نظر مصداق (در خارج) جیوه و فلز مایع در خارج یکی هستند. یا در قضیه «جیوه جیوه است» محمول همان موضوع است که در این قضیه چون محمول عین موضوع است تفاوت در اجمال و تفصیل هم وجود ندارد. پس در این قضیه محمول همان موضوع است مثل «انسان انسان است.» و یا محمول از اجزای ماهیت موضوع (تفصیل و شرح) موضوع است مانند: «انسان ناطق است.» که ناطق از اجزای ماهیت انسان است.

ویژگی‌های قضایای حمل اولی ذاتی

۱ قضایای حمل اولی ذاتی همیشه صادق هستند، مثلاً در قضیه «انسان حیوان ناطق است.» نیازی به بررسی صدق و کذب آن نیست، به قول منطقیون قضایای حمل اولی ذاتی، صدق منطقی دارند.

۲ در این حمل، محمول ذاتی موضوع است. به عبارت دیگر، اگر موضوع را تحلیل عقلی کنیم، می‌بینیم که محمول در دل آن نهفته است. مثلاً در قضیه «انسان حیوان ناطق است» اگر انسان را تحلیل کنیم؛ در مفهوم انسان، مفهوم حیوان ناطق قرار دارد.

۳ در این حمل، محمول بر موضوع محتاج به دلیل نیست. در قضیه «مثلث سه ضلعی است»، حمل سه ضلعی بر مثلث دلیل نمی‌خواهد.

۴ در این حمل، حملِ محمول بر موضوع محتاج به علت نیست. در قضیه «مثلث سه ضلعی است»، نمی‌توانیم بپرسیم چه عاملی موجب شده که مثلث سه‌ضلعی باشد. چون سه ضلعی بودن مثلث علت نمی‌خواهد.

۵ در این حمل، رابطه محمول و موضوع ضروری و وجوبی است که در درس بعد خواهیم خواند؛ مثلاً وقتی می‌گوییم موبایل موجود است. رابطه موبایل و موجود بودن قطعی (ضروری و وجوبی) نیست و می‌تواند موبایل موجود نباشد.

تعریف حمل شایع صناعی: هرگاه مفهوم موضوع و محمول مختلف باشد و مصداق آن‌ها یکی باشد، آن را حمل شایع صناعی می‌گویند. مانند: «انسان فیلسوف است.» در این قضیه مفهوم انسان (موضوع) با مفهوم فیلسوف (محمول) مختلف است. اما در خارج انسان و فیلسوف یکی هستند. اگر به قضایای حمل شایع دقت کنیم، هیچ‌کدام از ویژگی‌های قضایای حمل اولی ذاتی را ندارند.

ویژگی‌های قضایای حمل شایع صناعی

۱ همیشه صادق نیستند.

۲ حمل محمول بر موضوع هم محتاج به دلیل است. و هم محتاج به علت است.

۳ همچنین وقتی موضوع را تحلیل می‌کنیم، محمول از اجزای ذاتی آن نیست.

۴ بین موضوع و محمول رابطه ضروری برقرار نیست.

حال برگردیم به بحث: تمام قضایایی که در آن وجود بر ماهیت حمل می‌شود مانند: «انسان موجود است یا لپ‌تاپ هست.» جزء قضایای حمل شایع صناعی هستند. چون وقتی مفهوم انسان و یا لپ‌تاپ را تحلیل می‌کنیم هستی و وجود را در آن‌ها نمی‌بینیم. همچنین حمل هستی و وجود بر انسان و لپ‌تاپ هم محتاج به علت است و هم محتاج به دلیل است؛ ممکن است این قضایا نیز همیشه صادق نباشند؛ مثلاً در قضیه «شریک خدا موجود است.» یک قضیه کاذب است. علاوه بر این، بین موضوع و محمول قضایا، رابطه ضروری و قطعی برقرار نیست. به عبارت دیگر، انسان و لپ‌تاپ می‌توانند نباشند.

پس حواسمان باشد: در تمام قضایایی که محمول آن وجود و مشتقات وجود است حمل وجود بر موضوع (ماهیت) محتاج دلیل است مانند: «لپ‌تاپ موجود است.»

خلاصه دلیل ابن‌سینا بر مغایرت وجود و ماهیت: در قضایایی که محمول آن وجود است و موضوع آن ماهیت است مانند: «کوه موجود است.»، اگر کوه را تعریف کنیم مفهوم وجود در تعریف آن نمی‌آید. در نتیجه، حمل موجود (وجود) بر کوه (ماهیت) دلیل حسی و تجربی و یا عقلی می‌خواهد به عبارت دیگر، محمول وجود، ذاتی موضوع (کوه) نیست. چون کوه می‌تواند موجود باشد و یا موجود نباشد. چون مفهوم کوه و مفهوم وجود یکی نیستند، بنابراین وجود و ماهیت تفاوت مفهومی دارند، ولی در خارج (مصداق) ماهیت کوه و وجود کوه متحداند و قابل جدایی نیستند. به عبارت دیگر، حمل وجود کوه بر ماهیت کوه حمل شایع صناعی است و در حمل شایع صناعی موضوع و محمول از لحاظ مفهوم مختلف‌اند؛ اما در مصداق متحداند.

حمل وجود بر ماهیت هم علت می‌خواهد و هم دلیل ولی حمل اجزای (ذاتی) ماهیت بر ماهیت دلیل و علت نمی‌خواهد.

اگر مفهوم موضوع و محمول یکی باشد و یا تفاوت فقط در اجمال و تفصیل باشد، حمل اولی ذاتی است، ولی اگر مفهوم موضوع و محمول مختلف باشد مثل قضایایی که محمول آن وجود است، حمل شایع صناعی است.

اصل قبول واقعیت زیربنای اصل مغایرت (زیادت) ذهنی وجود و ماهیت است.

جمع‌بندی اقسام حمل

اقسام حمل	مثال	توضیح
حمل اولی ذاتی	انسان حیوان ناطق است.	حمل ضروری و بی‌نیاز از دلیل و علت - موضوع و محمول، عینیت (یکسانی) مفهومی و مصداقی دارند.
	مثلث سه ضلعی است.	«حمل حیوان ناطق بر انسان یا سه ضلعی بر مثلث»
حمل شایع صناعی	انسان موجود است.	حمل غیرضروری، نیازمند دلیل و علت است.
	مثلث موجود است.	مانند: «حمل وجود بر انسان یا بر مثلث»
		وجود و ماهیت در ذهن متمایز و جدا هستند. مغایرت ذهنی وجود و ماهیت و در خارج یکی هستند.

مغایرت وجود و ماهیت در ذهن (زیادت وجود بر ماهیت یا عروض وجود بر ماهیت)

<p>عین هم نبودن - زیادت داشتن - دو جنبه از یک چیز بودن - مختلف و متفاوت بودن - متمایز و از هم جدا بودن</p>	<p>معنی و مفهوم مغایرت</p>
<p>اثبات این که مفهوم وجود و ماهیت در ذهن، عینیت و یکسانی ندارند؛ یعنی وجود و ماهیت در ذهن دو جنبه از یک چیزاند. مثال: «انسان و وجود» یا «مثلث و وجود»، در ذهن و از جهت مفهوم مغایر یعنی مختلف، متفاوت، متمایز و از هم جدا و قابل تفکیک هستند.</p>	<p>هدف بحث مغایرت وجود و ماهیت</p>
<p>۱- اگر وجود عین ماهیت یا جزء ماهیت (جنس یا فصل) باشد، نفی ماهیت از وجود، ممکن نخواهد بود. حال آنکه می توان وجود را از ماهیات جدا کرد؛ مثلاً می توان گفت: «انسان نیست.» یا انسان موجود نیست. ۲- اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن باشد، اثبات وجود هیچ ماهیتی به دلیل نیاز نداشت و تصور هر ماهیتی، برای اثبات وجود آن کافی بود. یعنی در قضیه «فرشته موجود است.» اگر ماهیت (فرشته) و وجود (موجود) یکی بودند، اثبات این قضیه به دلیل نیاز نداشت؛ ولی برای این که مطمئن باشیم فرشته موجود است دلیل می خواهیم. ۳- اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن باشد، تصور وجود از تصور ماهیت جدا نمی شد؛ یعنی هرگاه ماهیتی را تصور می کردیم باید به وجود آن پی می بردیم، در صورتی که خیلی از ماهیت ها را می شناسیم، ولی از وجود آن ها خبر نداریم مانند سیمرغ و برعکس از وجود خیلی چیزها خبر داریم؛ ولی از ماهیت آن ها خبر نداریم و یا کمی خبر داریم. مانند سیاره پلوتون که مطمئنیم وجود دارد؛ اما ماهیت آن را نمی شناسیم. پس اگر وجود و ماهیت یکی بودند، همین که به وجود چیزی پی می بردیم، باید به ماهیت آن هم پی می بردیم و یا اگر به ماهیت چیزی پی می بردیم باید به وجود آن هم پی می بردیم، ولی این گونه نیست. پس وجود و ماهیت مفهوماً مغایر هم اند. ۴- اگر وجود عین ماهیت باشد، همه ماهیات یکی خواهند بود، زیرا وجود یک مفهوم مشترک بین همه موجودات است و اگر این مفهوم واحد عین مفهوم همه ماهیات باشد، لازم می آید که همه ماهیات یکی باشند؛ یعنی ماهیت درخت، انسان، سنگ و ... یکی باشند، حال آنکه چنین نیست و ماهیات باهم مختلف اند. پس وجود و ماهیت یکی نیستند. ۵- اگر وجود جزء ماهیت (جنس یا فصل) باشد، مستلزم تسلسل است؛ زیرا اگر وجود، مثلاً جنس برای ماهیت باشد، لازم می آید که جزء دیگر ماهیت که آن هم خودش ماهیتی است، خودش موجود باشد و لازم می آید که وجود، جزء آن جزء هم باشد و چون آن جزء نیز موجود است، لازم می آید که وجود، جزء آن نیز باشد. ۶- تمام ماهیات نسبت به بودن و نبودن حالت تساوی دارند؛ یعنی ممکن است باشند و یا نباشند. حال اگر وجود و ماهیت یکی بودند، باید نسبت ماهیت به نبودن که نقیض بودن است محال و ممتنع باشد. در حالی که نسبت ماهیت به نبودن امکان است نه امتناع.</p>	<p>دلایل مغایرت وجود و ماهیت</p>

نکته: چون وجود و ماهیت در خارج، عینیت و یکسانی دارند و غیرقابل تفکیک هستند؛ بنابراین موضوع بحث نیست و نیاز به اثبات ما نیستند.

گذری تاریخی (اشاره گذرا به تاریخچه مغایرت وجود و ماهیت در ذهن)

- به علت توجه خاص ابن سینا، این بحث با عنوان «مغایرت وجود و ماهیت» و یا عنوان هایی مشابه، مقدمه طرح مباحث جدیدی قرار گرفت؛ به گونه ای که گفته اند: «فرق بین ماهیت و وجود بی تردید یکی از اساسی ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی است.»
- «مغایرت وجود و ماهیت» پایه یکی از برهان های ابن سینا در اثبات وجود خدا به نام **برهان «وجوب و امکان»** نیز قرار گرفت.
- **توماس آکوئیناس** یکی از فیلسوفان بزرگ اروپا و آشنا به فلسفه ابن سینا، اصل مغایرت وجود و ماهیت را در اروپا گسترش داد و موجب مناقشات فراوانی در آن جا شد.
- توماس آکوئیناس همچون ابن سینا، این نظر (مغایرت ذهنی وجود و ماهیت) را پایه برهان های خود در **خداشناسی** قرار داد و پایه گذار مکتب فلسفی «تومیسیم» در اروپا شد که هنوز هم به نام وی در جریان است.
- توماس آکوئیناس که در قرن ۱۳ میلادی زندگی می کرد، فلسفه ای را در اروپا پایه گذاری کرد که بیشتر متکی به دیدگاه های **ابن سینا و تا حدودی «ابن رشد»** بود. همین امر، فرصتی را فراهم کرد تا فلاسفه غرب از طریق ابن سینا و ابن رشد مجدداً با **فلسفه ارسطویی** آشنا شوند؛ گرچه از قرن ۱۶ میلادی با رشد تجربه گرایی، این دیدگاه ها جای خود را به فلسفه های حس گرا و تجربه گرا دادند و فرصت رشد و گسترش بیشتر را پیدا نکردند.
- این نظر «مغایرت وجود و ماهیت» ابن سینا مورد توجه فلاسفه مسلمان نیز قرار گرفت و زمینه گفت و گوهای مهم فلسفی فراوانی را فراهم آورد که تا امروز هم ادامه یافته است.

پاسخ تمرین‌های کتاب درسی

تأمل

صفحه ۳ کتاب درسی

این رفتار طبیعی و معمولی که از همه انسان‌ها سر می‌زند، در بردارنده چه پیام‌های فلسفی است؟

۱ پذیرش واقعیت و اصل رئالیسم (واقعیت‌هایی وجود دارند).

۲ توجه به کثرت: بین این واقعیات تفاوت و تمایز وجود دارد (اشاره به اختلاف بین موجودات).

۳ ما از این رفتار طبیعی می‌فهمیم که: اصل پذیرش واقعیت، یک اصل بدیهی و روشن است. همچنین می‌فهمیم که: همگان این اصل را قبول دارند؛ زیرا همه مردم در این مورد رفتار مشابهی دارند.

تکمیل گزاره‌ها

صفحه ۴ کتاب درسی

۱ | در اطراف ما اشیای فراوانی هستند که هم «چیستی» آن‌ها را می‌شناسیم و هم از «هستی» شان خبر داریم؛ مانند:

پاسخ آب، انسان، حیوانات، درختان

۲ | برخی امور هستند که از «هستی» شان خبر داریم اما «چیستی» آن‌ها هنوز چندان برای ما روشن نیست؛ مانند:

پاسخ حقیقت نور، سیاه چاله‌ها در فضا

۳ | «چیستی» های فراوانی را هم می‌توانیم در ذهن خود حاضر کنیم؛ در حالی که می‌دانیم این امور، حداقل تاکنون «وجود» ندارند؛ مانند:

پاسخ پری دریایی

بررسی

صفحه ۶ کتاب درسی

اگر مفهوم «وجود» عین مفهوم «ماهیت» یا جزء آن بود، آیا مشکل و مسئله‌ای پیش می‌آمد؟ پاسخ مثبت یا منفی خود را توضیح دهید.

دلیل اول: اگر وجود عین ماهیت یا جزء ماهیت (جنس یا فصل) می‌بود، نفی ماهیت از وجود، ممکن نبود و حال آنکه می‌توان وجود را از ماهیات نفی کرد؛ مثلاً می‌توان گفت: «انسان نیست».

دلیل دوم: اگر وجود عین ماهیت یا جزء ماهیت می‌بود، اثبات وجود برای هیچ ماهیتی نیازمند به دلیل نبود. با تصور هر ماهیتی وجود هم با آن همراه بود. به عبارتی، اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن می‌بود، تصور وجود از تصور ماهیت منفک نمی‌شد و هرگاه ماهیت را تصور می‌کردیم وجود نیز تصور شده بود و حال آنکه، گاهی ماهیتی را تصور می‌کنیم و در آن حال از هستی یا نیستی آن غفلت داریم. اگر وجود عین ماهیت بود، لازم می‌آمد که همه ماهیات یکی باشند، زیرا وجود یک مفهوم است و اگر این مفهوم واحد عین مفهوم همه ماهیات باشد، لازم می‌آید که همه ماهیات یک مفهوم داشته باشند. اما اگر وجود جزء ماهیت (جنس یا فصل) باشد، مستلزم تسلسل است، زیرا اگر وجود، مثلاً جنس برای ماهیت باشد، لازم می‌آید که جزء دیگر ماهیت که آن هم خودش ماهیتی است، خودش موجود باشد و لازم می‌آید که وجود، جزء آن جزء هم باشد و چون آن جزء نیز موجود است، لازم می‌آید که وجود، جزء آن نیز باشد.

بازبینی

صفحه ۶ کتاب درسی

به فعالیت «تکمیل کنید» برگردید و با توجه به بیان ابن سینا، به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

۱ | آیا سه گزاره طرح شده، با بیان ابن سینا هماهنگ‌اند؟

پاسخ همه گزاره‌ها با بیان ابن سینا هماهنگ است و تضادی با قول ایشان ندارد.

۲ | کدام گزاره نظر ابن سینا را بیشتر تأیید می‌کند؟

گزاره‌های دوم و سوم با روشنی بیشتری تمایز وجود از ماهیت را می‌رسانند، زیرا در گزاره دوم این نکته آمده که هستی برخی از امور را می‌شناسیم اما ماهیت آن‌ها روشن نشده است. در گزاره سوم نیز گفته شده که ما می‌توانیم ماهیاتی را در ذهن بیاوریم در حالی که ممکن است اصلاً موجود نباشند. در گزاره اول، سخنی از تمایز میان وجود و ماهیت نیست و فقط گفته شده که ما از اشیای پیرامون خود دو مفهوم چیستی و هستی را به دست می‌آوریم. گزاره‌های دوم و سوم به نحو روشن‌ترین تمایز را می‌رسانند.

۱۱ قضیه انسان موجود است را با کدام یک از قضایای زیر می توان مقایسه کرد؟

- ۱ انسان بشر است. ۲ انسان حیوان است. ۳ انسان مخلوق است.

پاسخ
قضیه انسان موجود است، حمل شایع صناعی است. همچنین در این عبارت دال بر مغایرت وجود و ماهیت در ذهن است. در گزاره های اول و دوم، حمل بشر و حیوان بر انسان یک حمل ذاتی و ضروری است و به دلیل نیاز ندارد. اما در گزاره سوم حمل مخلوق بر انسان ذاتی نیست و دلیل می خواهد و دلیل آن، از طریق عقل به دست می آید.

۱۲ شبی علی و محمد در حال گفت و گو بودند، از دور، سایه چیزی شبیه یک حیوان نشسته را دیدند. علی گفت: آن یک «سگ» است ولی محمد گفت: آن یک «گرگ» است، وقتی کمی نزدیک تر شدند، دیدند نه سگ است و نه گرگ، بلکه یک تخته سنگ است! به نظر شما چه نتیجه ای می توان در نسبت میان چیستی و هستی گرفت؟

پاسخ
گویای آن است که انسان میان وجود و ماهیت تمایز قائل می شود و نیز انسان برای وجود، یک معنا در ذهن دارد و با این که نسبت به ماهیت آن موجود شک و تردید دارد که چه ماهیتی است، اما این شک و تردید به وجود آن موجود سرایت نمی کند.

۱۳ به گزاره های زیر توجه کنید و بگویید حمل کدام یک از محمول ها به موضوع ها نیازمند دلیل است و چرا؟

- ۱ انسان حیوان است. ۲ انسان شیر است. ۳ انسان عجول است. ۴ انسان ناطق است. ۵ انسان موجود است.

پاسخ
۱ حمل حیوان بر انسان ذاتی است و دلیل نمی خواهد.
۲ حمل شیر بر انسان ممنوع است زیرا نه به لحاظ مفهومی جزء مفهوم انسان است و نه به لحاظ خارج شیر و انسان یکی هستند.
۳ حمل عجول بودن بر انسان ذاتی نیست و دلیل می خواهد و دلیل آن، از طریق عقل به دست می آید.
۴ حمل ناطق بر انسان نیز ذاتی است و دلیل نمی خواهد.
۵ حمل موجود بر انسان نیز ذاتی نیست و دلیل می خواهد که دلیل آن هم همان مشاهده و تجربه خود ماست.

۱۴ آیا در قضیه «مثلث سه ضلعی است» حمل محمول بر موضوع نیاز به دلیل دارد؟ چرا؟

پاسخ
خیر، چون سه ضلعی از ذاتیات مثلث است. نوع قضیه اولی ذاتی است.

پرسش های تشریحی

۱۱ چرا گفته می شود، یکی از مباحث اولیه فلسفه، درک دو مفهوم «هستی» و «چیستی» (وجود و ماهیت) و تعیین نسبت میان آن دو است؟

پاسخ
زیرا این دو مفهوم از پرکاربردترین مفاهیم میان انسان ها هستند و معمولاً در کنار هم به کار می روند.

۱۲ چرا یک کودک به هنگام مواجهه با یک حیوان می پرسد: «این حیوان چیست؟»

پاسخ
زیرا وی می داند که آن شیء موجود است اما از ماهیت و چیستی آن شیء آگاه نیست. لذا می خواهد آن حیوان یا حیوانات دیگر را که همه موجودند، بشناسد و از چیستی شان آگاه شود؛ هر چند که این آگاهی کامل نباشد.

۱۳ مقصود ابن سینا از این سخن که «هستی» و «چیستی» دو جنبه یک چیزند، را با ذکر مثال توضیح دهید.

پاسخ
مقصود این است که آن ها دو جز از یک چیز که با هم ترکیب یا جمع شده اند؛ نیستند؛ آن گونه که اکسیژن و هیدروژن دو جزء تشکیل دهنده آب هستند.

۱۴ در عبارت «انسان موجود است» تفاوت «انسان» و «وجود» از چه جهتی است؟

پاسخ
تفاوت «انسان» و «وجود» از جهت مفهوم است یعنی «انسان» و «وجود» دو مفهوم مختلف و متفاوت از یک موجود واحد هستند. انسان با نظر به این دو جنبه، دو مفهوم چیستی (انسان) و هستی (وجود داشتن انسان) را به دست می آورد و در خارج، دو امر جداگانه به نام «وجود» و «انسان» نداریم.

۱۵ با توجه به عقیده ابن سینا، توضیح دهید که آیا فهم ما از قضیه «انسان حیوان ناطق است» با فهم ما از قضیه «انسان موجود است» یکسان است؟ چرا؟

پاسخ
خیر. در عبارت «انسان حیوان ناطق است»، «حیوان ناطق» که محمول قضیه است، در تعریف انسان آمده است؛ و در حقیقت «حیوان» و «ناطق» از اجزای تعریفی انسان است و همان چیستی اوست و گویای ذات و حقیقت انسان می باشد؛ یعنی ذات انسان چیزی جز همان «حیوان ناطق» نیست. به عبارت دیگر، این دو مفهوم یعنی «حیوان ناطق» و «انسان» از یکدیگر جدایی ناپذیرند. هر انسانی حیوان ناطق است و هر حیوان ناطقی انسان است. اما در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» جداست و جزء تعریف آن قرار نمی گیرد. بنابراین، میان «انسان» به عنوان یک «چیستی» و «وجود» رابطه ذاتی برقرار نیست. بنابراین، حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» نیازمند دلیل است.

۶ | رابطه بین دو مفهوم «انسان» و «وجود» چگونه است؟

پاسخ: در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» جداست و جزء تعریف آن قرار نمی‌گیرد. بنابراین، میان «انسان» به عنوان یک «چیستی» و «وجود» رابطه ذاتی برقرار نیست. بنابراین، حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» نیازمند دلیل است. حال، این دلیل ممکن است از طریق حس و تجربه به دست آید یا از طریق عقل محض.

۷ | چرا نمی‌توان پرسید چه عاملی باعث می‌شود «حیوان ناطق» را بر «انسان» حمل کنیم؟

پاسخ: چون «حیوان ناطق» همان حقیقت و ذات «انسان» است. حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» جزء چیستی و ذاتیات خود اوست و به دلیل نیاز ندارد.

۸ | حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» چگونه حملی است؟ و چرا به دلیل نیازمند نیست؟

پاسخ: حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک «حمل ذاتی و ضروری» است، چون «حیوان ناطق» همان حقیقت و ذات «انسان» است، حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» چیستی و ذاتیات خود اوست و لذا به دلیل نیاز ندارد.

۹ | با توجه به عقیده ابن سینا، توضیح دهید، چرا در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» جداست و جزء تعریف آن قرار نمی‌گیرد؟

پاسخ: زیرمیان «انسان» به عنوان یک «چیستی» و «وجود» رابطه ذاتی برقرار نیست. بنابراین، حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» نیازمند دلیل است.

خرداد ۹۹

۱۰ | تفاوت حمل «حیوان ناطق» بر انسان با حمل «موجود» بر انسان چیست؟ توضیح دهید.

پاسخ: در عبارت «انسان حیوان ناطق است» حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک «حمل ذاتی» است و به دلیل نیاز ندارد؛ اما حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» نیازمند دلیل است و حمل شایع صناعی است.

شهریور ۹۹

۱۱ | تفاوت حمل «شکل سه ضلعی» بر مثلث با حمل «موجود» بر مثلث چیست؟ توضیح دهید.

پاسخ: در عبارت «مثلث شکل سه ضلعی است» حمل «شکل سه ضلعی» بر «مثلث» یک «حمل ذاتی و ضروری» است و به دلیل نیاز ندارد؛ اما حمل «وجود» بر «مثلث» در عبارت «مثلث موجود است» رابطه ضروری نیست و به دلیل نیاز دارد.

۱۲ | مقصود از این سخن که تفاوت «انسان» و «حیوان ناطق» صرفاً در اجمال و گستردگی شان است؛ چیست؟

پاسخ: مقصود این است که حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان است و «انسان» همان اجمالی «حیوان ناطق» می‌باشد.

پرسش‌های کوتاه پاسخ
۱ | موضوع دانش فلسفه چیست؟
۲ | چرا اصل دانش فلسفه را «وجودشناسی» می‌گویند؟
۳ | یکی از مباحث اولیه فلسفه چه بود؟
۴ | انسان در هر چیزی که مشاهده می‌کند، دو جنبه می‌یابد، آن دو جنبه کدام‌اند؟
۵ | وجه مشترک و وجه اختصاصی همه موجودات را بنویسید.
۶ | به ترتیب، کدام فیلسوف مسلمان، به نسبت میان «وجود» و «ماهیت» توجه ویژه‌ای کرد و کدام فیلسوف راه وی را ادامه داد؟

خرداد ۹۹

۷ | کدام اصل، پایه برهان وجوب و امکان ابن سینا قرار گرفته است؟
۱ | مغایرت وجود و ماهیت
۲ | تقدم علت بر معلول
۸ | به نظر ابن سینا، دلایل حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» از چه طریقی به دست می‌آید؟
۹ | یکی از اساسی‌ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی چه نام دارد؟
۱۰ | یکی از برهان‌های ابن سینا در اثبات وجود خدا به چه بهرانی معروف است؟
۱۱ | توماس آکوئیناس کدام اصل را پایه برهان‌های خود در خداشناسی قرار داد؟

۱۲ | توماس آکوئیناس مانند کدام فیلسوف، اصل مغایرت وجود و ماهیت را پایه برهان‌های خود در خداشناسی قرار داد؟

۱۳ | کدام فیلسوف بزرگ اروپا، پایه‌گذار مکتب فلسفی «تومیسیم» در اروپا شد؟

۱۴ | مکتب فلسفی‌ای که توماس آکوئیناس پایه‌گذار آن در اروپا شد چه نام دارد؟

۱۵ | فلسفه‌ای که توماس آکوئیناس در قرن‌های ۱۳ میلادی در اروپا ترویج کرد، متکی به دیدگاه‌های کدام فلاسفه مسلمان بود؟

۱۶ | فیلسوفی که در قرن ۱۳ میلادی در اروپا، دیدگاه‌های ابن‌سینا را ترویج کرد، نام ببرید.

۱۷ | فلاسفه غرب از چه طریقی توانستند مجدداً با فلاسفه ارسطویی آشنا شوند؟

۱۸ | در قرن ۱۶ میلادی، کدام مکتب غربی در اروپا رشد کرد و باعث ظهور چه نوع فلسفه‌هایی گردید؟

۱ وجود	۲ زیرا فلسفه، مسائل پیرامون «وجود» را بررسی می‌کند.
۳ درک دو مفهوم «هستی» و «چیستی» (وجود و ماهیت) و تعیین نسبت میان آن دو است.	
۴ موجود بودن و چیستی داشتن	۵ وجود، وجه مشترک و ماهیت، وجه اختصاصی آن‌ها است.
۶ فارابی - ابن‌سینا	۷ مورد ۱ (مغایرت وجود و ماهیت)
۸ از طریق حس و تجربه به دست آید یا از طریق عقل محض	۹ فرق بین ماهیت و وجود
۱۰ برهان وجوب و امکان	۱۱ اصل مغایرت وجود و ماهیت
۱۲ ابن‌سینا	۱۳ توماس آکوئیناس
۱۴ تومیسیم	۱۵ بیشتر ابن‌سینا و تا حدودی ابن‌رشد
۱۶ توماس آکوئیناس	۱۷ از طریق ابن‌سینا و ابن‌رشد
۱۸ تجربه‌گرایی، فلسفه‌های حس‌گرا و تجربه‌گرا	

جاهای خالی را با استفاده از کلمات مناسب کامل کنید.

۱ | موضوع دانش فلسفه است.

۲ | فلسفه، مسائل پیرامون را بررسی می‌کند؛ بنابراین، اصل دانش فلسفه را می‌گویند.

۳ | یکی از مباحث اولیه فلسفه، درک و تعیین نسبت میان دو مفهوم و است.

۴ | دو مفهوم و از پرکاربردترین مفاهیم میان انسان‌ها هستند و معمولاً در کنار هم به‌کار می‌روند.

۵ | انسان در هر چیزی که مشاهده می‌کند، دو جنبه و را می‌یابد.

۶ | وجه مشترک موجودات است و وجه اختصاصی آن‌ها است.

۷ | همه موجودات از نظر «وجود» با هم اشتراک دارند و اختلاف آن‌ها از جهت می‌باشد.

۸ | در عبارت «انسان موجود است»، «انسان» و «وجود» دو مختلف و متفاوت‌اند نه دو جداگانه.

۹ | در عبارت «انسان حیوان ناطق است»، حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک حمل است و به نیاز ندارد.

۱۰ | در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» است و تعریف آن قرار نمی‌گیرد.

۱۱ | در عبارت «انسان موجود است» میان انسان به عنوان یک و وجود رابطه ذاتی برقرار

۱۲ | حمل «وجود» بر هر «چیستی» از جمله «انسان» نیازمند دلیل است حال این دلیل ممکن است از طریق حس و به دست آید یا از طریق

۱۳ | فرق بین و بی‌تردید یکی از اساسی‌ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی است.

۱۴ | فرق بین ماهیت و وجود، پایه یکی از برهان‌های ابن‌سینا در اثبات وجود خدا به نام برهان قرار گرفت.

۱۵ | فلسفه‌ای که توماس آکوئیناس در اروپا ترویج کرد، بیشتر متکی به دیدگاه‌های و تا حدودی بود.

۱۶ | در قرن ۱۳ میلادی، فلاسفه غرب از طریق ابن سینا و ابن رشد مجدداً با فلسفه آشنا شدند.

۱۷ | با رشد تجربه‌گرایی، در قرن ۱۶ میلادی، فلسفه ارسطویی، جای خود را به فلسفه‌های و داد.

۱۸ | نام یکی از فلاسفه بزرگ اروپا که با فلسفه ابن سینا آشنا بود، و نظریه «فرق وجود و ماهیت» را پایه برهان خود در خداشناسی قرار داد، بوده است.

شهریور ۹۹

پاسخ	۱ وجود	۲ وجود - وجودشناسی	۳ هستی - چیستی (وجود و ماهیت)
۴ هستی - چیستی (وجود و ماهیت)	۵ موجود بودن - چیستی داشتن	۶ وجود - ماهیت	۷ ماهیت
۸ مفهوم - موجود	۹ چیستی - نیست	۱۰ ذاتی - دلیل	۱۱ جدا - جزء
۱۲ ماهیت - وجود	۱۳ وجود و امکان	۱۴ تجربه - عقل محض	۱۵ ماهیت - وجود
۱۶ ارسطویی	۱۷ حس‌گرا - تجربه‌گرا	۱۸ ابن سینا - ابن رشد	۱۹ توماس آکوئیناس

درستی یا نادرستی عبارات زیر را تعیین کنید.

خرداد و شهریور ۹۹

۱ | وجود وجه اختصاصی موجودات و ماهیت وجه مشترک آنها است.

۲ | انسان و وجود دو مفهوم مختلف و متفاوت از یک موجود واحد هستند.

۳ | در خارج از ذهن، واقعیتی است که هر دو مفهوم را به آن نسبت می‌دهیم.

۴ | «انسان» و «وجود» دو مفهوم مختلف و متفاوت اند نه دو موجود جداگانه.

۵ | به عقیده ابن سینا، حمل «وجود» بر «انسان» با حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» کاملاً یکسان است.

۶ | دو مفهوم «حیوان ناطق» و «انسان» از یکدیگر جدایی پذیرند.

۷ | دو عبارت «هر انسانی حیوان ناطق است.» و «هر حیوان ناطقی انسان است.» هر دو صادق اند.

۸ | حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک «حمل ذاتی» است و به دلیل نیاز ندارد.

۹ | حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک «حمل ضروری» است و به دلیل نیاز دارد.

۱۰ | در عبارت «انسان موجود است» مفهوم «وجود» از مفهوم «انسان» جداست و جزء تعریف آن قرار نمی‌گیرد.

۱۱ | میان «انسان» به عنوان یک «چیستی» و «وجود» رابطه ذاتی برقرار نیست.

۱۲ | «فرق بین ماهیت و وجود» بی‌تردید یکی از اساسی‌ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی است.

۱۳ | فرق بین ماهیت و وجود، پایه یکی از برهان‌های فارابی در اثبات وجود خدا به نام برهان «وجوب و امکان» قرار گرفت.

۱۴ | «آگوستین» از طریق فلسفه ابن سینا؛ برهان «وجوب و امکان» را در اروپا گسترش داد و موجب مناقشات فراوانی در آنجا شد.

۱۵ | توماس آکوئیناس؛ پایه‌گذار مکتب فلسفه تومیس در اروپا شد که هنوز هم به نام وی در جریان است.

۱۶ | فلسفه‌ای که توماس آکوئیناس در قرن ۱۳ در اروپا ترویج کرد، بیشتر متکی به دیدگاه‌های ابن سینا و تا حدودی فارابی بود.

۱۷ | فلاسفه غرب از طریق ابن سینا و ابن رشد مجدداً با فلسفه افلاطونی آشنا شدند.

۱۸ | از قرن ۱۶ میلادی با رشد تجربه‌گرایی، دیدگاه‌های ارسطویی جای خود را به فلسفه‌های حس‌گرا و تجربه‌گرا دادند.

۱۹ | آرای ابن سینا مورد توجه فلاسفه مسلمان قرار گرفت و زمینه گفت‌وگوهای مهم فلسفی فراوانی را فراهم آورد.

دی ۹۸

پاسخ	۱ نادرست	۲ درست	۳ درست	۴ درست
۵ نادرست	۶ نادرست	۷ درست	۸ درست	۹ نادرست
۱۰ نادرست	۱۱ درست	۱۲ درست	۱۳ نادرست	۱۴ درست
۱۵ نادرست	۱۶ نادرست	۱۷ نادرست	۱۸ درست	۱۹ درست

- ۱ | درک و تعیین نسبت میان دو مفهوم از مباحث اولیه فلسفه و از پرکاربردترین مفاهیم میان انسان‌ها به شمار می‌رود و این دو مفهوم معمولاً به‌کار می‌روند.
- (۱) وجود و ماهیت - در کنار هم (۲) وجوب و امکان - مغایر (۳) وجوب و امکان - در کنار هم (۴) وجود و ماهیت - مغایر
- ۲ | این مطلب که انسان برای رفع تشنگی به سمت آب می‌رود، نشان دهنده کدام اصل یا قاعده فلسفی است؟
- (۱) قبول واقعیت مستقل از ذهن (۲) قبول واقعیت وابسته به ادراک (۳) مغایرت وجود و ماهیت (۴) قبول ادراک مستقل از واقعیت
- ۳ | پاسخی که در برابر سؤال از ذات اشیا قرار می‌گیرد، همان است که آن با از مباحثی است که ابن‌سینا به آن توجه داشته‌اند.
- (۱) وجود - مغایرت - ماهیت (۲) ماهیت - مغایرت - وجود (۳) ماهیت - عینیت - وجود (۴) وجود - عینیت - ماهیت
- ۴ | وقتی کسی می‌پرسد: «این چیست؟» این سؤال وی ناظر به است و این فرد با استفاده از کلمه «این» یا «آن» نشان می‌دهد که به آن شیء بی‌برده است اما هنوز از آن شیء آگاه نیست.
- (۱) هستی - وجود - چیستی (۲) ماهیت - چیستی - هستی (۳) هستی - چیستی - وجود (۴) ماهیت - وجود - چیستی
- ۵ | وجه مشترک همه اشیا و موجودات است و وجه اختصاصی آن‌ها است و دانشی که درباره حقیقت علم بحث می‌کند، نام دارد که بخشی از به معنای عام آن است.
- (۱) ماهیت - وجود - معرفت‌شناسی - هستی‌شناسی (۲) وجود - ماهیت - معرفت‌شناسی - وجود شناسی (۳) ماهیت - وجود - وجود شناسی - معرفت‌شناسی (۴) وجود - ماهیت - وجودشناسی - معرفت‌شناسی
- ۶ | انسان به هنگام مشاهده هر چیزی، هم جنبه که وجه موجودات و هم جنبه که وجه موجودات است، را می‌یابد.
- (۱) وجود - اختصاصی - ماهیت - اختصاصی (۲) ماهیت - مشترک - وجود - مشترک (۳) ماهیت - مشترک - وجود - اختصاصی (۴) وجود - مشترک - ماهیت - اختصاصی
- ۷ | کدام فیلسوف بزرگ مسلمان به نسبت میان وجود و ماهیت توجه ویژه‌ای کرد و کدام متفکر ادامه‌دهنده راه او بود؟
- (۱) فارابی - ابن‌سینا (۲) ارسطو - فارابی (۳) ابن‌سینا - فارابی (۴) ارسطو - ابن‌سینا
- ۸ | با توجه به دیدگاه ابن‌سینا، وجود و ماهیت
(۱) در واقعیت و هستی باهم عینیت و یکسانی ندارند.
(۲) را می‌توان به مصداق واحد نسبت داد.
(۳) در دستگاه ذهنی ما قابل انفکاک و تمایز نیستند.
(۴) از جهت مفهوم، هیچ‌گونه تفاوتی با یکدیگر ندارند.
- ۹ | ماهیت و وجود اشیا در و از جهت از هم جداست پس در دو امر جداگانه به نام وجود و ماهیت نداریم.
- (۱) واقعیت - مفهوم - خارج (۲) ذهن - مفهوم - خارج (۳) ذهن - مصداق - ذهن (۴) واقعیت - مصداق - ذهن
- ۱۰ | «عینیت مفهوم وجود و ماهیت در ذهن»، «مغایرت مفهوم وجود با ماهیت در ذهن» و «عینیت وجود و ماهیت در خارج» به ترتیب، موصوف به چه وصفی می‌باشند؟
- (۱) مقبول - مردود - مقبول (۲) مقبول - مقبول - مردود (۳) مردود - مقبول - مردود (۴) مردود - مقبول - مقبول
- ۱۱ | با توجه به این‌که فهم ما از قضیه «انسان حیوان ناطق است» با فهم ما از قضیه «انسان موجود است» یکسان نیست، کدام نتیجه‌گیری فلسفی صحیح است؟
- (۱) اختلاف وجود و ماهیت در خارج (۲) تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۳) عینیت وجود و ماهیت در ذهن (۴) اختلاف وجود و ماهیت در ذهن
- ۱۲ | در قضیه «انسان موجود است» تصور ما از موضوع، عین تصور ما از محمول آن نیست، این مطلب مؤید کدام مسئله فلسفی است؟
- (۱) اختلاف وجود و ماهیت در خارج (۲) تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۳) مغایرت وجود و ماهیت در ذهن (۴) عینیت وجود و ماهیت در ذهن
- ۱۳ | با توجه به این‌که «تصور هر ماهیتی برای اثبات وجود آن ماهیت کافی نیست» کدام مسئله و اصل فلسفی استفاده می‌شود؟
- (۱) اشتراک لفظی ماهیت (۲) بداهت مفهوم وجود (۳) زیادت وجود با ماهیت در ذهن (۴) مغایرت وجود و ماهیت در خارج

۱۴ | با توجه به این‌که «مجرد تصور یک ماهیت برای حمل وجود و اتحاد مفهوم وجود با آن کافی نیست» کدام مسئله فلسفی اثبات می‌شود؟

سراسری ۷۷

- ۱) تقدم وجود بر وجود
- ۲) تقدم ماهیت بر وجود
- ۳) زیادت وجود با ماهیت در ذهن
- ۴) مغایرت وجود با ماهیت در خارج

۱۵ | با توجه به این‌که فهم ما از قضیه «انسان انسان است» با فهم ما از قضیه «انسان موجود است» یکسان نیست، کدام نتیجه‌گیری فلسفی صحیح است؟

سراسری ۸۰

- ۱) مغایرت وجود و ماهیت در خارج
- ۲) زیادت وجود با ماهیت در ذهن
- ۳) تلازم وجود و ماهیت در ذهن
- ۴) تقدم وجود بر ماهیت در ذهن

۱۶ | کدام گزینه در مورد عبارت «انسان موجود است» صحیح نیست؟

- ۱) انسان و وجود دو مفهوم متفاوت‌اند نه دو موجود جداگانه.
- ۲) انسان و وجود هم دو مفهوم مختلف‌اند هم دو موجود جداگانه.
- ۳) تفاوت انسان و وجود فقط در ذهن و از جهت مفهوم است، و در خارج، دو امر جداگانه به نام وجود و انسان نداریم.
- ۴) در خارج از ذهن، واقعیتهای واحد است که هر دو مفهوم را به آن نسبت می‌دهیم.

۱۷ | کدام گزینه در مورد عبارت «انسان حیوان ناطق است» صحیح نیست؟

- ۱) چون دو مفهوم انسان و حیوان ناطق از یکدیگر جدایی ناپذیرند، بنابراین حمل حیوان ناطق بر انسان یک حمل ذاتی است و به دلیل نیاز ندارد.
- ۲) رابطه میان انسان به عنوان یک چیستی و حیوان ناطق، یک رابطه امکانی است. بنابراین مفهوم حیوان ناطق از مفهوم انسان جداپذیر است.
- ۳) رابطه بین دو مفهوم انسان و حیوان ناطق از نسبت‌های چهارگانه رابطه تساوی است؛ یعنی هر انسانی حیوان ناطق است و هر حیوان ناطقی انسان است.
- ۴) تفاوت «انسان» و «حیوان ناطق» صرفاً در اجمال و گستردگی‌شان است؛ حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان و «انسان» اجمال «حیوان ناطق» است.

۱۸ | حمل «حیوان ناطق» بر «انسان» یک حمل است و به دلیل نیاز یعنی پرسید که چه عاملی باعث شد که شما «حیوان ناطق» را بر «انسان» حمل کردید.

- ۱) ضروری - دارد - می‌توان
- ۲) امکانی - ندارد - نمی‌توان
- ۳) امکانی - دارد - می‌توان
- ۴) ضروری - ندارد - نمی‌توان

سراسری ۹۲

۱۹ | ماهیت و وجود اشیا در از هم جداست و این، یعنی، که از ناشی می‌شود.

- ۱) واقعیت - مغایرت مفهوم آن‌ها - اصالت وجود
- ۲) ذهن - مغایرت مفهوم آن دو - قوه انتزاع
- ۳) ذهن - اعتباری بودن ماهیت - قوه حس
- ۴) واقعیت - مغایرت آن دو - اصالت یکی و اعتباری بودن دیگری

سراسری ۹۳

۲۰ | وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم،

- ۱) در قضیه ما نسبت حکمیه وجود ندارد.
- ۲) ماهیت خاصی را به آن موجود نسبت می‌دهیم.
- ۳) اصل واقعیت مستقل از ذهن را اثبات می‌کنیم.
- ۴) ربط محمول به موضوع با نسبت حکمیه انجام می‌شود.

سراسری خارج ۹۳

۲۱ | وقتی به واقعیت یک شیء اذعان می‌کنیم،

- ۱) یک مفهوم یگانه در ذهن ما پیدا می‌شود.
- ۲) یک قضیه دو جزئی در ذهن ما ایجاد می‌شود.
- ۳) یک تصور دو جزئی در ذهن ما ایجاد می‌شود.
- ۴) به تصور موضوع، محمول و نسبت حکمیه نیازمندیم.

سراسری خارج ۹۴

۲۲ | با فرض این‌که مفهوم وجود جزء مفهوم ماهیت باشد، کدام عبارت درست خواهد بود؟

- ۱) امور خیالی واقعاً وجود خواهند داشت.
- ۲) ماهیات مبهم و ناشناخته خواهند بود.
- ۳) هیچ چیزی واقعاً وجود نخواهد داشت.
- ۴) همه ماهیات عین یکدیگر خواهد بود.

۲۳ | با فرض این‌که مفهوم وجود مغایر مفهوم ماهیت نیست، کدام نتیجه‌گیری فلسفی درست نیست؟

- ۱) هیچ چیزی واقعاً وجود نخواهد داشت.
- ۲) همه ماهیات عین یکدیگر خواهد بود.
- ۳) تصور وجود از تصور ماهیت جدا نمی‌شد.
- ۴) به مجرد تصور یک ماهیت، آن ماهیت در ذهن وجود پیدا می‌کند.

سراسری خارج ۹۷

۲۴ | کدام عبارت، برای اصل «زیادت وجود بر ماهیت» (به‌نحو ضمنی) استدلال اقامه می‌کند؟

- ۱) مغایرت وجود و ماهیت، مورد اتفاق حکمای مسلمان است.
- ۲) ماهیت‌های زیادی را می‌شود در نظر گرفت که موجود نیستند.
- ۳) به مجرد تصور یک ماهیت، آن ماهیت در ذهن وجود پیدا می‌کند.
- ۴) ماهیت و وجود اشیا در ذهن از هم جدا می‌شوند و مغایرت می‌یابند.

۱۲۵ کدام عبارت بیانگر دلیل مغایرت مفهوم وجود با ماهیت است؟

- (۱) مفهوم وجود را می‌توان بر ماهیات حمل کرد.
- (۲) چیزهایی وجود دارند که دارای ماهیت نیستند.
- (۳) می‌توان ماهیاتی را تصور کرد که موجود نیستند.
- (۴) سلب وجود از ماهیت، در ذهن و در خارج امکان پذیر است.

۱۲۶ محتوای این سخن که تفاوت «انسان» و «حیوان ناطق» صرفاً در اجمال و گستردگی‌شان است؛ در کدام گزینه به درستی آمده است؟

- (۱) «انسان» همان مفهوم گسترده «حیوان ناطق» می‌باشد، اما حیوان ناطق مفهوم اجمالی انسان است.
- (۲) حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان است و «انسان» همان اجمال «حیوان ناطق» می‌باشد.
- (۳) حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان نیست، اما «انسان» همان اجمال «حیوان ناطق» می‌باشد.
- (۴) «انسان» همان اجمال «حیوان ناطق» می‌باشد، اما حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان نیست.

۱۲۷ کدام گزینه در مورد مغایرت وجود و ماهیت صحیح است؟

- (۱) وجود در خارج عارض بر ماهیت است.
- (۲) وجود در ذهن مغایر ماهیت نیست.
- (۳) وجود و ماهیت در ذهن مغایر یکدیگرند.
- (۴) وجود و ماهیت در خارج دو چیزند.

۱۲۸ کدام گزینه در مورد وجود و ماهیت صحیح است؟

- (۱) تمایز ذهنی مفاهیم وجود و ماهیت، دال بر دوگانگی مصادیق آن دو است.
- (۲) مغایرت وجود و ماهیت وقتی مطرح می‌شود که ما به واقعیت یک شیء اذعان می‌کنیم.
- (۳) وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم، یک تصور دو جزئی در ذهن ما ایجاد می‌شود.
- (۴) با حمل وجود بر ماهیت یک مفهوم یگانه در ذهن ما پیدا می‌شود.

۱۲۹ در زمینه مغایرت وجود و ماهیت انسان نزد ابن سینا کدام گزینه صحیح است؟

- (۱) وجود و ماهیت انسان در ذهن و از جهت مفهوم مغایر یکدیگرند.
- (۲) هستی و چیستی انسان در واقعیت و هستی دو چیزند.
- (۳) مفهوم ناطقیّت عارض انسان است لذا حمل ناطق بر انسان دلیل می‌خواهد.
- (۴) وجود انسان در ذهن مغایر ماهیت او نیست.

۱۳۰ رابطه وجود و ماهیت از نظر ابن سینا چگونه است؟

- (۱) وجود عین ماهیت است.
- (۲) وجود عرض ماهیت است.
- (۳) وجود جزئی از ماهیت است.
- (۴) وجود عارض ماهیت است.

۱۳۱ با توجه به دیدگاه ابن سینا، مبنی بر این‌که حمل وجود بر ماهیت نیازمند دلیل است؛ بیانگر چه مسئله‌ای است؟

- (۱) اصالت وجود
- (۲) اصالت ماهیت
- (۳) تمایز وجود و ماهیت
- (۴) عینیت وجود و ماهیت

۱۳۲ نتیجه‌ای که از عروض وجود بر ماهیت به دست می‌آید، چیست؟

- (۱) وجود جزئی از ماهیت نیست.
- (۲) وجود از ماهیت قابل سلب است.
- (۳) نیازمندی ماهیت به علت برای وجود
- (۴) تمایز وجود و ماهیت در ذهن

۱۳۳ اسناد هستی به یک چیز، به وسیله کدام مورد انجام می‌گیرد؟

- (۱) جملات اسنادی
- (۲) پرسش از هستی
- (۳) قضایای دو جزئی
- (۴) استدلال و برهان

۱۳۴ در قضیه‌های «انسان حیوان ناطق است»، «مثلث شکلی سه ضلعی است» و «انسان موجود است» به ترتیب حمل را و و می‌نامند.

- (۱) اولی ذاتی - شایع صنعتی - اولی ذاتی
- (۲) اولی ذاتی - اولی ذاتی - اولی ذاتی
- (۳) شایع صنعتی - شایع صنعتی - اولی ذاتی
- (۴) اولی ذاتی - اولی ذاتی - شایع صنعتی

۱۳۵ در کدام گزینه همه موارد، حمل اولی ذاتی است؟

- (۱) عرفان درس خوان است - علی، علی است - انسان نوع است.
- (۲) کلی، کلی است - مثلث شکل سه ضلعی است - حیوان علف خوار است.
- (۳) دماوند، دماوند است - قلّه دماوند مرتفع است - عسل طبیعی است.
- (۴) کلی، کلی است - حیوان حساس است - انسان بشر است.

۳۶ | کدام قضیه زیر مثالی برای حمل اولی ذاتی است؟

- (۱) انسان حقیقت جو است. (۲) انسان، انسان است. (۳) انسان موجود است. (۴) انسان عجول است.

سراسری خارج ۹۹

۳۷ | در کدام گزاره نمی توان از دلیل حمل سؤال کرد؟

- (۱) زمستان سرد است. (۲) انسان فانی است. (۳) خدا جاودانه است. (۴) پلاتین فلز است.

۳۸ | هرگاه مفهوم موضوع و محمول یکی باشد، حمل است و هرگاه مفهوم محمول غیر از موضوع باشد، حمل است.

- (۱) شایع ذاتی - اولی صناعی (۲) شایع صناعی - اولی ذاتی (۳) اولی ذاتی - شایع صناعی (۴) اولی صناعی - شایع ذاتی

۳۹ | اگر میان موضوع و محمول در قضایای حملی، اتحاد مفهومی برقرار باشد، آن را اصطلاحاً چه می نامند؟

- (۱) حمل اولی ذاتی (۲) حمل شایع صناعی (۳) حمل ایجابی صناعی (۴) حمل شایع سلبی

۴۰ | در زمینه آشنایی فلاسفه غرب اروپا با فلسفه ارسطویی در قرن ۱۳ میلادی کدام گزینه صحیح است؟

- (۱) ترویج فلسفه ابن سینا و تا حدودی ابن رشد توسط توماس آکوئیناس زمینه ساز این آشنایی شد.
 (۲) دلیل آشنایی، مورد توجه قرار گرفتن فلسفه ابن سینا بود که زمینه گفت وگوهای مهم فلسفی فراوانی را فراهم آورد و تا امروز هم ادامه دارد.
 (۳) ترویج فلسفه آکوئیناس این امر را فراهم کرد، گرچه از قرن ۱۵ میلادی با رشد تجربه گرایی این دیدگاه جای خود را به فلسفه های حس گرا و تجربه گرا داد.
 (۴) آشنایی با فلسفه توماس آکوئیناس و استفاده راجر بیکن و آلبرت کبیر از فلسفه ارسطویی چنین فرصتی را فراهم کرد.

۴۱ | با رشد کدام مکتب غربی در اروپا در قرن ۱۶ میلادی، فلسفه ارسطویی جای خود را به فلسفه های حس گرا و تجربه گرا داد؟

- (۱) عقل گرایی (۲) تجربه گرایی (۳) مکتب فلسفی تومیسم (۴) نسبیت گرایی

۴۲ | توجه ویژه و بیان دقیق به بحث مغایرت وجود و ماهیت سبب شد که این اصل را در اروپا گسترش دهد و موجب مناقشات فراوانی در آنجا شود.

- (۱) فارابی - ابن سینا - توماس آکوئیناس (۲) ابن سینا - فارابی - توماس آکوئیناس
 (۳) ابن سینا - فارابی - راجر بیکن (۴) فارابی - ابن سینا - راجر بیکن

۴۳ | در بحث مغایرت وجود و ماهیت، میان دو متفکر ذکر شده کدام یک ادامه دهنده راه دیگری بوده است و کدام شخص هم چون ابن سینا اصل مغایرت وجود و ماهیت را پایه برهان های خود در خداشناسی قرار داد؟

- (۱) فارابی ادامه دهنده راه ابن سینا - آلبرت کبیر (۲) ابن سینا ادامه دهنده راه فارابی - آلبرت کبیر
 (۳) ابن سینا ادامه دهنده راه فارابی - توماس آکوئیناس (۴) فارابی ادامه دهنده راه ابن سینا - توماس آکوئیناس

۴۴ | توجه خاص ابن سینا، به کدام بحث، مقدمه طرح مباحث جدیدی در فلسفه اسلامی قرار گرفت و کدام اصل فلسفی یکی از اساسی ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی به شمار می رود؟

- (۱) وجوب و امکان - تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۲) مغایرت وجود و ماهیت - فرق بین ماهیت و وجود
 (۳) مغایرت وجود و ماهیت - تقدم وجود بر ماهیت در ذهن (۴) وجوب و امکان - فرق بین ماهیت و وجود

۴۵ | یکی از اساسی ترین آرا و عقاید فلسفی تفکر اسلامی که بعدها پایه یکی از برهان های ابن سینا در اثبات وجود خدا قرار گرفت، کدام است و کدام فیلسوف که از پیشگامان رویکرد عقلی در مسیحیت به شمار می رود و تلاش می کرد عقاید مسیحیت را با دلایل عقلی سازگار نماید، این نظر ابن سینا را در اروپا گسترش داد و موجب مناقشات فراوانی در آنجا شد؟

- (۱) اصل وجوب و امکان - توماس آکوئیناس (۲) اصل مغایرت وجود و ماهیت - توماس آکوئیناس
 (۳) اصل مغایرت وجود و ماهیت - راجر بیکن (۴) اصل وجوب و امکان - راجر بیکن

۴۶ | کدام یک از اصول فلسفی زیر، به ترتیب پایه یکی از برهان های ابن سینا در اثبات وجود خدا و پایه برهان های توماس آکوئیناس در خداشناسی قرار گرفته است؟

- (۱) اصل وجوب و امکان - اصل تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۲) اصل مغایرت وجود و ماهیت - اصل مغایرت وجود و ماهیت
 (۳) اصل مغایرت وجود و ماهیت - اصل تلازم وجود و ماهیت در ذهن (۴) اصل وجوب و امکان - اصل مغایرت وجود و ماهیت

۴۷ | برهان خداشناسی ابن سینا در میان فیلسوفان اروپایی و اسلامی بعد از او به چه بهانه ای معروف شد و کدام فیلسوف غربی فلسفه ای را در اروپا پایه گذاری کرد که بیشتر متکی به دیدگاه های ابن سینا و تا حدودی ابن رشد شد؟

- (۱) وجوب و امکان - آلبرت کبیر (۲) فرق وجود و ماهیت - آلبرت کبیر
 (۳) فرق وجود و ماهیت - توماس آکوئیناس (۴) وجوب و امکان - توماس آکوئیناس

درس اول

- ۱ | یکی از مباحث اولیه فلسفه، درک دو مفهوم «هستی» و «چیستی» (وجود و ماهیت) و تعیین نسبت میان آن دو است؛ این دو مفهوم از پرکاربردترین مفاهیم میان انسان‌ها هستند و معمولاً در کنار هم به کار می‌روند.
- ۲ | این‌که از همان کودکی وقتی گرسنه و تشنه می‌شدیم، به سراغ غذا و آب می‌رفتیم تا نیازمان را برآورده سازیم، بیانگر آن است که می‌دانیم در اطراف ما چیزهایی واقعی هست که بر حسب نیاز از آن‌ها استفاده می‌کنیم و نیازمان را برطرف می‌سازیم؛ یعنی قبول داریم که مثلاً غذا و آب واقعاً هست و می‌توان با دست خود آن‌ها را برداشت و از آن‌ها استفاده نمود.
- ۳ | وقتی از ذات و واقعیت یک شیء سؤال می‌کنیم، یعنی می‌خواهیم از چیستی (ماهیت) آن شیء آگاه شویم و مغایرت وجود و ماهیت مورد توجه ابن‌سینا بود.
- ۴ | وقتی کودکی می‌پرسد؛ «این حیوان چیست؟» می‌داند که آن شیء موجود است و با اشاره «این» یا «آن» نشان می‌دهد که به «وجود» آن شیء پی برده است. اما هنوز از ماهیت و چیستی آن شیء آگاه نیست. به همین دلیل سؤال می‌کند و می‌خواهد آن حیوان یا حیوانات دیگر را که همه موجودند، بشناسد و از چیستی‌شان آگاه شود؛ هر چند که ممکن است این آگاهی کامل نباشد.
- ۵ | وجه مشترک و مشابه اشیاء و موجودات وجود و وجه اختصاصی و متمایزکننده موجودات ماهیت است. دانشی که درباره حقیقت علم بحث می‌کند، معرفت‌شناسی نام دارد که بخشی از وجودشناسی به معنای عام آن است.
- ۶ | وجود، جنبه مشترک موجودات و ماهیت، جنبه اختصاصی موجودات است.
- ۷ | فارابی به تفاوت وجود و ماهیت توجه ویژه‌ای کرد و ابن‌سینا ادامه‌دهنده راه او بود.
- ۸ | زیرا وجود و ماهیت در واقعیت و هستی با هم عینیت و یکسانی دارند، اما در دستگاه ذهنی ما قابل انفکاک و تمایز هستند؛ یعنی این دو، از جهت مفهوم، با هم تفاوت و مغایرت دارند.
- ۹ | وجود و ماهیت در واقعیت و هستی با هم عینیت و یکسانی دارند، اما در دستگاه ذهنی ما قابل انفکاک و تمایز هستند؛ یعنی این دو، از جهت مفهوم، با هم تفاوت و مغایرت دارند و در خارج یکی‌اند.
- ۱۰ | مفهوم وجود و ماهیت در ذهن مغایر هم و در خارج عین هم هستند (مغایرت و اختلاف ذهنی و مفهومی است و عینیت و یکسانی در خارج).
- ۱۱ | وجود و ماهیت در ذهن مختلف هستند.
- ۱۲ | وجود و ماهیت در ذهن مختلف هستند.
- ۱۳ | مغایرت (زیادت) وجود و ماهیت ذهنی است.
- ۱۴ | مغایرت وجود و ماهیت ذهنی است.
- ۱۵ | مغایرت وجود و ماهیت ذهنی است.
- ۱۶ | انسان و وجود دو مفهوم مختلف و متفاوت از یک موجود واحد هستند.

- ۱۷ | رابطه میان انسان و حیوان یک رابطه ذاتی و ضروری است نه رابطه امکانی.
- ۱۸ | حمل ذاتی بر موضوع ضروری است و به دلیل نیاز دارد.
- ۱۹ | فهم مغایرت وجود و ماهیت ناشی از قوه انتزاع عقل است.
- ۲۰ | وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم یعنی دو مفهوم وجود و ماهیت از آن واقعیت یگانه به ذهن آمده است و هنوز قضیه‌نساخته‌ایم که نسبت حکمیه داشته باشد.
- ۲۱ | وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم در ذهن ما دو مفهوم وجود و ماهیت انتزاع می‌شود. به بیان دیگر، هر واقعیت یگانه در جهان، وقتی موضوع شناخت و ادراک ما قرار گیرد، در ذهن ما به دو بخش تقسیم می‌شود و ما با اتصال این دو بخش ذهنی در قالب یک قضیه منطقی به واقعیت آن شیء ادغان می‌کنیم.
- ۲۲ | اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن باشد، اثبات وجود هیچ ماهیتی به دلیل نیاز نداشت و تصور هر ماهیتی، برای اثبات وجود آن کافی بود. پس ماهیت‌های زیادی را می‌شود در نظر گرفت که موجود نیستند و حتی امور خیالی هم وجود خواهند داشت.
- ۲۳ | اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن باشد، اثبات وجود هیچ ماهیتی به دلیل نیاز نداشت و تصور هر ماهیتی، برای اثبات وجود آن کافی بود. اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن باشد، تصور وجود از تصور ماهیت جدا نمی‌شد، یعنی هرگاه ماهیت را تصور می‌کردیم وجود نیز تصور شده بود و حال آن‌که، گاهی ماهیتی را تصور می‌کنیم و در آن حال از هستی یا نیستی آن غفلت داریم. اگر وجود عین ماهیت باشد، همه ماهیات یکی خواهند بود، زیرا وجود یک مفهوم است و اگر این مفهوم واحد عین مفهوم همه ماهیات باشد، لازم می‌آید که همه ماهیات یک مفهوم داشته باشند. به بیانی، هم‌معنا شدن همه ماهیات را به همراه خواهد داشت. اگر وجود جزء ماهیت (جنس یا فصل) باشد، مستلزم تسلسل است. زیرا اگر وجود، مثلاً جنس برای ماهیت باشد، لازم می‌آید که جزء دیگر ماهیت که آن هم خودش ماهیتی است، خودش موجود باشد و لازم می‌آید که وجود جزء آن جزء هم باشد و چون آن جزء نیز موجود است، لازم می‌آید که وجود، جزء آن نیز باشد.
- ۲۴ | زیرا ماهیت‌های زیادی را می‌توانیم متصور شویم که اصلاً موجود نیستند.
- ۲۵ | اگر وجود عین ماهیت یا جزء آن بود، دیگر وجود یافتن هیچ ماهیتی، به دلیل نیازی نداشت و بدین‌سان تصور هر ماهیتی، برای اثبات وجود آن ماهیت کافی خواهد بود. این سخن به این معنی است که می‌توان ماهیت‌های زیادی را در نظر گرفت که موجود نیستند و حتی امور خیالی نیز در این صورت، وجود خواهند داشت. نتیجه، این‌که می‌توان ماهیاتی را تصور کرد که وجود ندارند، خود دلیلی بر مغایرت ذهنی وجود و ماهیت خواهد بود.
- ۲۶ | حیوان ناطق مفهوم گسترده انسان است و «انسان» همان اجمال «حیوان ناطق» می‌باشد.

۲۷ ۳ تفاوت وجود و ماهیت ذهنی است.

۲۸ ۳ وقتی از واقعیت یک موجود سخن می‌گوییم، در ذهن ما دو مفهوم وجود و ماهیت انتزاع می‌شود. به بیان دیگر، هر واقعیت یگانه در جهان، وقتی موضوع شناخت و ادراک ما قرار گیرد، در ذهن ما به دو بخش تقسیم می‌شود و ما با اتصال این دو بخش ذهنی در قالب یک قضیه منطقی به واقعیت آن شیء اذعان می‌کنیم.

۲۹ ۱ مغایرت وجود و ماهیت ذهنی است.

۳۰ ۴ وجود نه عین ماهیت و نه جزء ماهیت و نه عرض ماهیت است بلکه وجود مفهوماً با ماهیت مختلف است و به قول فلاسفه وجود عارض ماهیت است. پس عارض شدن وجود بر ماهیت یعنی مغایرت مفهومی وجود و ماهیت.

۳۱ ۳ بیانگر مغایرت ذهنی وجود و ماهیت است.

۳۲ ۴ وجود نه عین ماهیت و نه جزء ماهیت و نه عرض ماهیت است، بلکه وجود مفهوماً با ماهیت مختلف است و به قول فلاسفه وجود عارض ماهیت است. پس عارض شدن وجود بر ماهیت یعنی مغایرت مفهومی وجود و ماهیت.

۳۳ ۳ وقتی قضیه می‌سازیم وجود را به ماهیت نسبت می‌دهیم. مثلاً: «انسان موجود است.»

۳۴ ۴ هر حملی، خبر از وجود یک نوع اتحاد و یک نوع تغایر و تفاوت می‌دهد؛ حال اگر اتحاد آن دو (موضوع و محمول) فقط در مصداق باشد؛ ولی در مفهوم تفاوت و تغایر داشته باشند، در این صورت حمل را «حمل شایع صناعی» می‌گویند که در علوم مختلف کاربرد دارد. ما اگر این دو (موضوع و محمول) علاوه بر اتحاد در مصداق، در مفهوم نیز اتحاد داشته باشند، این نوع حمل را «حمل اولی ذاتی» می‌نامند.

۳۵ ۴ حمل اولی ذاتی دلیل نمی‌خواهد پس عرفان درس می‌خواند، انسان نوع است، حیوان علف‌خوار است، عسل طبیعی است، قلّه دماوند مرتفع است، همه نیازمند دلیل هستند. اما موارد گزینۀ (۴) به دلیل نیاز ندارند، چون در همه آن‌ها، محمول ذاتی موضوع است.

۳۶ ۲ حمل یک چیز بر خودش حمل اولی ذاتی است.

۳۷ ۴ حمل اول ذاتی دلیل نمی‌خواهد. گزینه‌های، زمستان سرد است. انسان فانی است و خدا جاودانه است، نیازمند دلیل هستند. اما گزینۀ (۴) به دلیل نیاز ندارد چون محمول (فلز بودن) ذاتی موضوع (پلاتین) است.

۳۸ ۳ هر حملی، خبر از وجود یک نوع اتحاد و یک نوع تغایر و تفاوت می‌دهد؛ حال اگر اتحاد آن دو (موضوع و محمول) فقط در مصداق باشد؛ ولی در مفهوم تفاوت و تغایر داشته باشند، در این صورت حمل را «حمل شایع صناعی» می‌گویند که در علوم مختلف کاربرد دارد. ما اگر این دو (موضوع و محمول) علاوه بر اتحاد در مصداق، در مفهوم نیز اتحاد داشته باشند، این نوع حمل را «حمل اولی ذاتی» می‌نامند.

۳۹ ۱ در حمل اولی ذاتی مفهوم موضوع و محمول یکی است مگر در اجمال و تفصیل مختلف باشد.

۴۰ ۱ توماس آکوئیناس که در قرن ۱۳ میلادی زندگی می‌کرد، فلسفه‌ای را در اروپا پایه‌گذاری کرد که بیشتر متکی به دیدگاه‌های ابن‌سینا و تا حدودی «ابن رشد» بود. همین امر فرصتی را فراهم کرد تا فلاسفه غرب از طریق ابن‌سینا و ابن‌رشد مجدداً با فلسفه ارسطویی آشنا شوند؛ گرچه از قرن ۱۶ میلادی با رشد تجربه‌گرایی، این دیدگاه‌ها جای خود را به فلسفه‌های حس‌گرا و تجربه‌گرا دادند و فرصت رشد و گسترش بیشتر را پیدا نکردند.

۴۱ ۲ از قرن ۱۶ میلادی با رشد تجربه‌گرایی، این دیدگاه‌ها جای خود را به فلسفه‌های حس‌گرا و تجربه‌گرا دادند و فرصت رشد و گسترش بیشتر را پیدا نکردند.

۴۲ ۱ فارابی، فیلسوف بزرگ مسلمان، به نسبت میان «وجود» و «ماهیت» توجه ویژه‌ای کرد و در تمایز میان این دو مفهوم، نکاتی را مطرح نمود. ابن‌سینا، دیگر فیلسوف مسلمان، راه فارابی را ادامه داد اما توماس آکوئیناس اصل مغایرت وجود و ماهیت را در اروپا گسترش داد و موجب مناقشات فراوانی در آن جا شد.

۴۳ ۳ ابن‌سینا ادامه‌دهنده راه فارابی است و توماس آکوئیناس مغایرت وجود و ماهیت را پایه برهان نهایی خود در خداشناسی قرار داد.

۴۴ ۲ توجه خاص ابن‌سینا به مغایرت وجود و ماهیت مقدمه طرح مباحث جدیدی در فلسفه اسلامی شد. فرق بین ماهیت و وجود از اساسی‌ترین آرا و عقاید فلسفی در تفکر اسلامی به‌شمار می‌رود.

۴۵ ۲

۴۶ ۲ اصل مغایرت وجود و ماهیت در ذهن پایه یکی از برهان‌های ابن‌سینا در اثبات وجود خدا قرار گرفت و همین مغایرت وجود و ماهیت در ذهن پایه برهان توماس آکوئیناس در خداشناسی قرار گرفت.

۴۷ ۴ برهان وجوب و امکان - توماس آکوئیناس.

درس دوم

۴۸ ۳ محمول برای موضوع ضروری نیست. بلکه ممکن است. می‌توانند این محمول را بپذیرند یا نپذیرند.

۴۹ ۳ رابطه وجود و هستی با انسان و زمین رابطه‌ای امکانی است و با خدا، رابطه‌ای ضروری است.

۵۰ ۳ امکان فرض اسب آتش‌خوار، انسان هفت سر بالدار و فیلی به اندازه مورچه ممکن است. اما دایره منتظم الاضلاع اجتماع نقیضین است که امری محال است.

۵۱ ۲ به عقیده فارابی و ابن‌سینا دو قسم وجود داریم. یعنی بر دو موضوع وجود قابل حمل است؛ واجب‌الوجود و ممکن‌الوجود اما حمل وجود و هستی بر ممتنع‌الوجود ممکن نیست؛ بلکه محال است.

۵۲ ۲ در قضیه «خدا هست» حمل ضروری است، در قضیه «اجتماع نقیضین ممکن است» حمل امتناعی و در قضیه «دانشی نانو هست» حمل امکانی است.

